

**Referat wygłoszony w dniu 26 marca 2024 r. na posiedzeniu
Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie**

dr Ariadna Matyszkiewicz

Kraków

e-mail: ariadna.matyszkiewicz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4421-0152

Poetyka wzniosłości w sanskryckich poematach epickich

Referat stanowi omówienie rozprawy doktorskiej o tym samym tytule, obronionej przez autorkę dnia 8 grudnia 2023 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim¹. Otwiera go wprowadzenie do kulturowo-literackiej specyfiki mahakawji (mahākāvya, „wielki poemat”), czyli najbardziej prestiżowego gatunku sanskryckiej literatury kunsztownego stylu (kāvya), w literaturze indologicznej określanego „dworskim / kunsztownym poematem epickim”². Jako gatunek literacki rozwijany w ośrodkach władzy politycznej, które od II / III wieku n. e. przez ponad millenium oddziaływały kulturotwórczo na rozległe obszary Azji Południowej i Południowo-Wschodniej³, mahakawja stanowi literacką formę hiperbolicznej, estetyzującej afirmacji wartości wspieranych przez patronujących monarchów, kultury dworskie oraz religijne konteksty wpisujących się w nie autorów. Mahakawje w sposób silnie wyidealizowany przedstawiają wszystko to, co w wyobrażeniu sanskryckich kultur dworskich powinno składać na pełnię świata i ludzkiej egzystencji. Ich rozwinięte partie opisowe, spojone przez epicką

---

¹Rozprawa składa się z cyklu siedmiu opublikowanych artykułów, wymienionych w bibliografii do niniejszego streszczenia.

²W badaniach uwzględniłam następujące utwory: *Saundarananda* (Saundarānanda) i *Buddhacarita* (Buddhacarita) autorstwa Aśwaghoszy (Aśvaghōṣa, II wiek n. e.), *Kumarasambhawa* (Kumārasambhava) i *Raghuwamśa* (Raghuvamśa) Kalidasy (Kālidāsa, V wiek n. e.), *Kiratardżunija* (Kirātārjunīya) Bharawiego (Bhāravi, ok. VI wieku n. e.), *Śiśupalawadha* (Śiśupālavadha) Maghy (Māgha, VII / VIII wiek n. e.) oraz *Bhattikawja* (Bhaṭṭikāvya) Bhattiego (Bhaṭṭi, VII wiek n. e.).

³Sh. Pollock (1998) “The Cosmopolitan Vernacular”, ss. 6–10.

narrację o szlachetnym bohaterze, celebrują zmysłowe uroki elementów krajobrazu oraz aktywności o największym natężeniu „istnienia”, czyli skrajnych wysokości, głębin, zmiennych pór dnia i pór roku, narodzin, ślubów, bitew. Pozwala to uznać mahakawję za jeden z rodzajów sanskryckich metanarracji, wyróżniający się realizowaniem przyjętych kryteriów literackości. W strukturach afektywnych wspierających metanarracyjny przekaz mahakawji istotną rolę odgrywają obrazy spektakularnych elementów przyrody (gór, oceanów, wielkich rzek, ciał niebieskich, itd.). Autorzy mahakawji poświęcają tym elementom rozległe partie opisowe, lokowane w centralnych miejscach narracji, w których demonstrują swój formalny kunszt poetycki oraz obeznanie z tekstami tradycji. Co więcej, analogicznie do autorów innych rodzajów tekstów sanskryckich⁴ wyrażają za ich sprawą wartości najwyższe dla swojego kontekstu kulturowego, symbolicznie reprezentowane przez figury modelowych monarchów, herosów, bogów, ascetów, a także elementy doktryn filozoficzno-religijnych. Cechy gór, oceanów, czy ciał niebieskich są tam hiperbolicznie intensyfikowane do superlatywów czyniących z nich jednostkowe miary ogromu, głębi, wysokości, blasku, bogactwa, czy mocy, co służy wzmoczeniu perswazyjności przekazu. Regularność i skala występowania rzeczonych toposów w metanarracyjnym kontekście literatury sanskryckiej skłania do przyjrzenia się ich potencjałowi afektywnemu z perspektywy zachodniego dyskursu wzniosłości, dostarczającego możliwych konceptualizacji zaobserwowanego zjawiska mogących uzupełnić lukę interpretacyjną niewypełnioną przez indyjską teorię literatury.

W pierwszym etapie badań zidentyfikowałam fragmenty kilku reprezentatywnych mahakawji ukazujących skalę i regularność zjawiska, przeanalizowałam fragmenty sanskryckich dzieł teoretycznoliterackich definiujących ten gatunek i przyjąłam, że przytoczone fragmenty stanowią literackie rafinacje pre-kulturowego doświadczenia naturalnego „ogromu”, którego pierwotna intensywność ma charakter możliwie uniwersalny. Następnie dokonałam zestawienia obserwacji płynących z analizy tych elementów z teorią stylu wzniosłego odczytaną z traktatu epistolarnego *Peri hypsous* („O wzniosłości”) Pseudo-Longinosa (ok. I wiek n. e.), uznawaną za pratekst zachodniego dyskursu wzniosłości. Przeprowadzone zestawienie wykazało, że tym, co odróżnia wielkonarracyjną poetykę autorów mahakawji od Pseudo-longińskich konceptualizacji naturalnej wzniosłości, rekreowanej w literaturze i retoryce, jest indyjskie zamiłowanie do przedstawiania „wielkich” obiektów naturalnych jako zbiorów elementów cennych, epatujących bogactwem, mnogością i celebracją detalu, bardziej niż pochwalaną przez autora *Peri hypsous* „szlachetną prostotą” monolitycznie

---

⁴ Między innymi puran (purāṇa), itihās (itihāsa) i śāstr (śāstra).

przedstawianych zjawisk, przemawiających bardziej poprzez akcje, aniżeli cechy. W tym miejscu moje rozważania rozgałęziają się na dwie kolejne warstwy, z których pierwsza dotyczy schematu „kolekcji”, strukturyzującego zarówno opisy rozwijane w mahakawjach, jak i dyskursywne oraz literacko-retoryczne treści sanskryckich śastr, puran, itihās. Pozwala to ustalić, że stanowi on sanskrycki sposób zarówno konceptualizowania zjawisk, jak i komunikowania dokonanych konceptualizacji w perswazyjny sposób. Drugi nurt rozważań wypływający z wniosków porównawczej analizy fragmentów mahakawji i traktatu *Peri hypsous* poświęcony jest doprecyzowaniu kategorii „wzniosłości” w oparciu o elementy zachodniego dyskursu korespondujące ze zjawiskiem literackim występującym w badanej literaturze sanskryckiej. To zadanie wymaga ponownego odczytania teorii, które zachodni dyskurs wzniosłości uznaje za autodefiniujące, celem dokonania ich rewizji, aktualizacji oraz osadzenia w pożądanym kontekście. Podążając za opracowaniami autorstwa Jarosława Płuciennika (2000) i Jamesa Portera (2016)⁵, akcentuję materialny i literacko-retoryczny wymiar wzniosłości, który uznaję za silnie korespondujący z charakterystycznym dla poetyki sanskryckich metanarracji dużym zagęszczeniem reprezentacji naturalnego ogromu, głębi, wysokości, intensywności, mnogości, które denotują cechę „niewyobrażalnej jakości” dopiero po wskazaniu na same siebie. Filozoficzna „wzniosłość” w rozumieniu Jean-Francois Lyotarda jest tutaj dodatkiem, uzupełnieniem przedstawianych obrazów intensyfikującym ich oddziaływanie.

Tak zrewidowaną kategorią wzniosłości posługuję się w roli tropu metodologicznego skupiającego grupę cech składających się na uchwyconą na poziomie recepcji poetykę wzniosłości w sanskryckich metanarracjach. W pierwszej kolejności służy to ustaleniu co w poetyce wzniosłości mahakawji wynika z zastosowania technik literackich charakterystycznych dla literatury kunsztownego stylu, a co stanowi część ogólnych, kulturowych wyobrażeń i sposobów ich komunikowania zawartych w narracjach puran i itihās – nie wpisujących się w sanskryckie rozumienie „literackości”. Zarysowanie tych granic pozwala następnie dostrzec hybrydowy charakter trzeciego branego pod uwagę w moich badaniach rodzaju sanskryckiej metanarracji, którym jest *Adipurana* (*Adipurāṇa*) Dźinaseny (Jinasena, IX wiek n. e.), czyli obszerne dzieło autorskie, reprezentujące klasę tekstów znanych jako „dźinijskie purany”, czy „Dźinijska historia uniwersalna”.

---

⁵J. Płuciennik (2000) *Retoryka wzniosłości w dziele literackim*, Kraków: Universitas. J. I. Porter (2016) *The Sublime in Antiquity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ostatni etap badań obejmuje skonfrontowanie ustaleń dotyczących poetyki wzniosłości w mahakawjach z sanskrycką teorią literatury (alaṅkāraśāstra)⁶. Analizą objęłam fragmenty *Natyaśāstry* (Nāṭyaśāstra, II wiek p. n. e. – II wiek n. e.), oraz traktaty autorskie do X wieku n. e. W *Natyaśāstrze*, a także traktatach Bhamahy (Bhāmaha, VII wiek n. e.), Dandina (Daṇḍin, VII / VIII wiek n. e.), Wamany (Vāmana, późny VIII wiek n. e.), Udbhaty (Udbhaṭa, późny VIII wiek n. e.) i Rudraty (Rudraṭa, IX wiek n. e.), udało mi się zidentyfikować grupę całości teoretycznoliterackich pozwalających spojrzeć na zjawisko określone „poetyką wzniosłości” z perspektywy kultury źródłowej. Stwierdzenie powiązań pomiędzy tymi całościami, występującymi w rzeczonych traktatach w formie rozproszonej, pozwoliło zobaczyć w nich elementy dyskursu teoretycznego dotyczącego literackiej intensyfikacji (atīśaya), który w traktacie *Wakroktidźiwita* (Vakroktijīvita) Kuntaki (Kuntaka, X wiek n. e.) przyjmuje formę stanowiącą rozwiniętą, wewnątrz kulturową racjonalizację rozważanych w dysertacji technik autorów mahakawji.

wybrana literatura podmiotu

Bhāmaha, *Kāvyālaṅkāra*

Kāvyālaṅkāra of Bhāmaha. Edited with English Translation and Notes, P. V. Naganatha Sastri (tłum., red.), Motilal Banarsidass, Delhi 1970.

‘Bharata’, *Nāṭyaśāstra*

Nāṭyaśāstra of Bharatamuni with the Commentary Abhinavabhāratī by Abhinavaguptācārya, Chapters 8-18, vol. II, L. M. Ramakrishna Kavi, (red.) V. M. Kulkarni & Tapasvi Nandi (red.), second edition, Oriental Institute, Vadodara 2001.

Bhāravi, *Kirātārjunīya*

The Kirātārjunīya of Bhāravi. The Commentary (Ghaṅṭāpatha) of Mallinātha, Paṇḍit Durgāprasād, Kāśināth Pāṇḍurang Parab (red.), third edition, Tukārām Jāvajī, Bombay 1895.

Bhāravi: *Arjuna and the Hunter*, I. V. Peterson (tłum., red.), Murty Classical Library of India, Harvard University Press, Cambridge – London 2016.

Daṇḍin, *Kāvyādarśa*

---

⁶W badaniach uwzględniłam następujące traktaty: *Natyaśāstra* (Nāṭyaśāstra), czyli traktat o charakterze kompilatorskim, przypisywany Bharacie (Bharata), datowany przeważnie na II wiek p. n. e. – II wiek n. e., najstarsze zachowane autorskie traktaty, czyli *Kawjalamkara* (Kāvyālaṅkāra) Bhamahy (Bhāmaha, VII wiek n. e.) i *Kawjadarśa* (Kāvyādarśa) Dandina (Daṇḍin, VII / VIII wiek n. e.), *Kawjalamkarasutrawritti* (Kāvyālaṅkārasārasamgraha) Wamany (Vāmana, późny VIII wiek n. e.), *Kawjalamkarasamgraha* (Kāvyālaṅkārasārasamgraha) Udbhaty (Udbhaṭa, późny VIII wiek n. e.), *Kawjalamkara* (Kāvyālaṅkāra, IX wiek n. e.) Rudraty (Rudraṭa, IX wiek n. e.), *Dhwanjaloka* (Dhvanyāloka) Anandawardhany (Ānandavardhana, IX wiek n. e.), oraz *Wakroktidźiwita* (Vakroktijīvita) Kuntaki (X wiek n. e.).

Kāvyaḍarsa of Daṇḍin. Edited with an Original Commentary by Rangacharya Raddi Shastri.
Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona 1938.

Jinasena *Ādipurāṇa*

Ādipurāṇa of Āchārya Jinasena with Hindi Translations, Introduction and Appendices, Pannalal Jain
(tūm., red.), vol. 1, Bharatiya Jnanpith, New Delhi 2017.

Kālidāsa, *Kumārasambhava*

Kālidāsa's Kumārasambhava. Cantos I–VIII edited with the commentary of Mallinātha, a literal English translation, Notes and Introduction, M. R. Kale (tūm., red.), The Standard Publishing Co., Bombay 1917.

The Origin of the Young God: Kālidāsa's Kumārasambhava, Heifetz H. (tūm.), University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1985.

Kālidāsa, *Raghuvamśa*

The Raghuvamśa of Kālidāsa with the Commentary (the Sanjīvinī) of Mallināth, Kāśināth Pāṇḍurang Parab (ed.), Wāsudev Laxman Śāstrī Paṇśīkar (ed.), Pāṇḍurang Jāwajī, Bombay 1925.

Kuntaka, *Vakroktijīvita:*

Vakroktijīvita. A Treatise on Sanskrit Poetics by Rājānaka Kuntaka, S. K. De (red.), Firma K. L. Mukhopadhyay, Calcutta 1961.

Vakroktijīvita of Kuntaka Critically Edited with Variants, Introduction and English Translation, K. Krishnamoorthy (tūm., red.), Karnatak University 1977.

Māgha, *Śīsupālavadhā*

The Śīsupālavadhā by Mahākavi Māgha with two Commentaries: The Sandehaviśauśadhi by Vallabhadeva and the Sarvaṅkaṣā by Mallinātha, Anantarāma Śāstrī Vetāl (red.), Jagannāth Śāstrī Hośing (red.), “The Kashi Sanskrit Series”, vol. 69 (Kāvya section, No.9), Vidya Vilas Press, Benares 1929.

The Killing of Shishupala | Magha, P. Dundas (tūm., red.), w: “Murty classical library of India”, vol. 11, Harvard University Press, Cambridge – London 2017.

Mahābhārata

[online:] <https://bombay.indology.info/mahabharata/welcome.html> [06.2017]

Rāmāyaṇa

[online:] <https://bombay.indology.info/ramayana/welcome.html> [03.2017]

Rudraṭa, *Kāvyaḷamkāra*, “Kāvyaḷalā II”, Bombay 1886.

Udbhaṭa, *Kāvyaḷamkārasārasaḷgraha*

Kāvyaḷaṃkārasārasaṃgraha by Udbhaṭa with the Commentary, the Laghuvṛtti of Indurāja. Edited with Introduction, Notes, Appendices etc., Narayana Daso (red.), 1st edition, Banhatti 1925.

Vāmana, *Kāvyaḷaṃkārasūtravṛtti*

The Kāvyaḷaṃkāra-sūtras of Vāmana with his own Vṛtti, Mahāmahopādhyāya Paṇḍit Durgāprasāda (red.), Kāśināth Pāṇḍurang Parab (red.), Wāsudev Laxmaṇ Shāstrī Paṇḍikar (red.), Pāṇḍurang Jāvajī, “Nirṇaya-Sāgar” Press, Bombay 1926.

Vāyupurāṇa

Vāyupurāṇam, Anuvādaka Rāmapratāpa Tripāṭhī Śāstrī (red.), Hindī Sāhitya, Sammelana Prayāg, Ilāhābād 2015.

wybrana literatura przedmiotu

Boccali, G. (2003) *The image of mountains between Itihāsa and Kāvya*, “Cracow Indological Studies”, vol. 4/5, ss. 57–71.

Boccali, G. (2005) *The Sea in Ancient India's Literary Landscape: Pravarasena's Setubandha II*, 1-36, “Cracow Indological Studies”, vol. 7, ss. 115–123.

Burke, E. (1823), *A Philosophical Inquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful, with an Introductory Discourse concerning Taste, and several other additions*, London: Thomas McLean Haymarket.

Kant, I., *Krytyka władzy sądzienia* w: „Immanuel Kant. Dzieła zebrane”, tom IV, M. Żelazny tłum., Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Longinus, *On the Sublime* (1995), W. H. Fyfe (tłum., red.), D. Russell (red.), Cambridge – London: Harvard University Press.

Lyotard, J. F. (1994) *Lessons on the Analytic of the Sublime*, E. Rotterberg (tłum.), Stanford: Stanford University Press.

Matyszkiewicz, A. (2023) *Poetyka wzniosłości w sanskryckich poematach epickich* [Rozprawa doktorska, Uniwersytet Jagielloński].

Mishra, V. (1998) *Devotional Poetics and the Indian Sublime*, Albany: State University of New York Press.

Mori, M. (1997) *Epic Grandeur. Toward a Comparative Poetics of the Epic*, Albany: State University of New York Press.

Peterson, I. V. (2003) *Design and Rhetoric in a Sanskrit Court Epic. The Kirātārjunīya of Bhāravi*, Albany: State University of New York Press.

Płuciennik, J. (2000) *Retoryka wzniosłości w dziele literackim*, Kraków: Universitas.

Pollock, Sh. (1998) *The Cosmopolitan Vernacular*, “The Journal of Asian Studies”, vol. 57, no. 1, ss. 6–36.

Porter, J. I. (2016) *The Sublime in Antiquity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, D. (1985), *Ratnākara's Haravijaya. An Introduction to the Sanskrit Court Epic*, Delhi: Oxford Univeristy Press.

Sudyka, L. (2006) *Od Ramajany do dydaktyki, czyli zagadki poematu Bhattiego*, Kraków: Księgarnia Akademicka.

Taylor, S. P. (2016) *Aesthetics of Sovereignty: The Poetic and Material Worlds of Medieval Jainism*, University of Pennsylvania dissertation.

Trynkowska, A. (1998) *Definicje sanskryckiego poematu epickiego*, „Studia Indologiczne”, tom V, ss. 91–109.